

УДК: 174:008

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

Л.О. Шаповалюк

У статті проаналізовано основні тенденції розвитку культури професійної діяльності майбутніх фахівців-аграріїв. Проаналізовано поняття «культура», «професійна культура» та «культура професійної діяльності». Визначено основні напрями діяльності фахівця аграрної галузі та значення професійної культури в їхній професійній діяльності.

Ключові слова: майбутні фахівці аграрної галузі, професійна культура, культура професійної діяльності, особистісна культура, фахівець.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ АГРАРИЕВ

Л.О. Шаповалюк

В статье проанализированы основные тенденции развития культуры профессиональной деятельности будущих специалистов-аграриев. Проанализированы понятия «культура», «профессиональная культура» и «культура профессиональной деятельности». Определены основные направления деятельности специалиста аграрной отрасли и значение профессиональной культуры в их профессиональной деятельности.

Ключевые слова: будущие специалисты аграрной отрасли, профессиональная культура, культура профессиональной деятельности, личностная культура, специалист.

CURRENT TRENDS IN PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS OF AGRICULTURAL

L.O. Shapovalyk

The article analyzes the main trends of the development of professional culture of future agrarians. The concepts «culture», «professional culture», «culture of professional activity» and a variety of scientific approaches to their determination are analyzed. The main trends of the activity of a professional of the agricultural sector and the importance of professional culture in their career are determined.

Culture of professional activity of future specialists of agrarian sector is a complex, integrative, social and psychological combination in the structure of the personality of agrarian that appears in the system of relations to the social environment, determines ideological orientations, values a concept of professional training.

The author focuses on the need to improve the system of professional training with the aim of preparation of professionals that can overcome the requirements of modern society, are able to think creatively, develop, overcome difficult situations, systematically and figuratively think.

The article examines the role of culture of professional activity in the formation of a professional agrarian, which aims to ensure the required level of performance of professional functions and the possibility of further self-improvement of the expert.

Key words: future specialists of agrarian sector, professional culture, the culture of professional activity, personal culture, a professional.

Динамічний розвиток суспільства ставить нові виклики системі підготовки фахівців: оволодіння сучасними технологіями та передовими досягненнями, уміння активно використовувати інформаційне середовище, долати складні ситуації, раціонально сприймати інновації, системно та образно мислити, мати творчі, наукові та організаторські здібності, високу професійну компетентність.

У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» у якості домінуючого завдання для системи освіти нашої держави передбачено виховання людини демократичного світогляду та культури, яка поважає права і свободи, традиції народів і культур світу, мовного вибору особистості, сучасного світогляду, творчих здібностей, здатної до самостійного наукового пізнання, самоосвіти та самореалізації, що вимагає нового підходу до підготовки майбутнього кваліфікованого спеціаліста-аграрія.

Важливою складовою формування професійних знань та умінь фахівця аграрної галузі вважаємо його професійну культуру, яка забезпечує необхідний рівень виконання професійних функцій та можливість подальшого самовдосконалення фахівця. Вона виявляється через єдність особистісних та професійних якостей індивіда, ступеня володіння ним досягненнями й фаховими компетенціями, соціально-професійною мобільністю, що сприяє соціальному й духовному розвитку за умов входження в загальноєвропейський освітній простір.

Проблеми культури професійної діяльності та її формування викликають посилений інтерес серед науковців. Вивченню професійної культури в широкому сенсі поняття присвячені роботи К. Абульханової-Славської, А. Анохіна, М. Корінного, А. Кравченка, О. Нагорічна, Н. Сидоренко, О. Шевцова. Феномен культури професійної діяльності досліджувався багатьма провідними фахівцями в галузі соціології: Н. Крилова, Н. Лукашевич, Д. Маркевич, Г. Соколова та ін. Проблеми формування професійної культури особистості як соціокультурного явища досліджували такі вчені, як Т. Адуло, Л. Буєва, М. Гончаренко, В. Семенова. На складових професійної культури акцентована увага в працях М. Войновича, А. Капської, М. Кузьміна, В. Правотворова, Р. Скульського, В. Сластьоніна, А. Старевої.

Інша група робіт, присвячена формуванню культури професійної діяльності в психологічному аспекті представлено працями В. Вовк, О. Єрьомкіної, Г. Марасанова, А. Орлова, І. Савельєвої, О. Скакун, Р. Фатихової тощо. Значну наукову цінність у дослідженні означеної проблеми мають праці науковців С. Арутюнова, Ю. Бромля, І. Зарецької, І. Ісаєва, С. Ісаєнко, Є. Клементьєва, Є. Климова, Л. Когана, Г. Кочетова, Н. Крилової, І. Моделя, В. Сластьоніна, Ф. Щербака та ін.

У зарубіжній педагогіці проблеми професійної культури висвітлені у дослідженнях Л. Бейера, К. Борича, Р. Брунера, Дж. Пагано, Л. Тробріджа, В. Файнберга, В. Цифройнда та ін.

Мета статті проаналізувати сучасні тенденції розвитку культури професійної діяльності майбутніх аграріїв.

Реформування сучасної аграрної освіти та вимоги, що ставить суспільство перед фахівцями аграрної галузі, вимагають нових підходів та принципів до формування особистості молодого фахівця та готовності фахівців до професійної діяльності. Стрімкий розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій кардинально змінюють стиль мислення, поведінку, творчий розвиток особистості, систему принципів професійної діяльності. Система професійної діяльності співіснує з конкуруючими соціально-економічними системами й цінностями, і призначена навчити спеціаліста критично ставитися до добору знань з численних джерел інформації і експоненційно зростаючого інформаційного потоку. Однак, важливого значення у формуванні належного рівня фахівця аграрної галузі слід відвести його культурі професійної діяльності.

Термін «культура» не є новим та походить від латинського слова *cultura* (обробка, догляд, поліпшення). У подальшому це поняття трансформувалося й вживалося в значенні просвіти, освіченості, вихованості людини. Сьогодні поняття «культура» передбачає спосіб визначення сфери історичної активності людини та її діяльності як суб'єкта історичного процесу.

Аналіз праць науковців, присвячених цьому питанню (С. Аверінцев, Ю. Давидов, В. Журавський, В. Межуєв, В. Маляр, Л. Могильний, В. Муляр, Ю. Плиска, Є. Подольська, Є. Скворцова, Л. Соколов, В. Тугаринов, А. Флієр та ін.) дав змогу виокремити такі найзагальніші характеристики культури: по-перше, культура є сукупністю практичних, матеріальних і духовних надбань, яких суспільство і людина досягають впродовж свого розвитку; по-друге, ці надбання транслуються від одного покоління до іншого й удосконалюються впродовж суспільно-історичного розвитку; по-третє, зміст культури акумулюється в досвіді суспільства; по-четверте, процес формування особистісної культури пов'язаний із засвоєнням нею суспільного досвіду й виявляється як ступінь розвитку «тілесно-душевно-духовних сил, схильностей і здібностей людини... сукупність способів і прийомів організації, реалізації та поступу людської життєдіяльності, способів людського буття».

У сучасній науці має місце розуміння культури як носія змісту й сутності людського суспільства й людини, засобу, який забезпечує єдність останньої з існуючим суспільним досвідом і досвідом минулих поколінь. Водночас саме людина є творцем і спадкоємцем культури. Приєднуючись до культурних надбань, вона отримує можливість для особистісного розвитку, творчого застосування своїх можливостей і вираження внутрішнього світу. Отже, феномен особистісної культури можна розглядати в контексті індивідуальних досягнень у засвоєнні, реалізації та примноженні суспільного досвіду.

У багатому, різноманітному і яскравому світі людської культури особливе місце займає проблема професій, професійної майстерності, оскільки культура як діяльність людини у всіх сферах буття й пізнання може існувати й розвиватись тільки тоді, коли людина – суб'єкт культури – оволодіває одним із видів діяльності, тобто професією, і завдяки їй, завдяки отриманим знанням і вмінням може змінити довколишній світ, природу й саму себе.

Професія й культура тісно й постійно між собою взаємодіють і один без одного існувати не можуть. Професія, поєднуючись із загальнолюдською культурою, породжує таке соціальне явище, яке називається «професійна культура», вважає К.М. Лопатіна [8].

Оволодіння культурою професійної діяльності стає можливим за умови інтенсивного особистісного розвитку, у ході якого відбувається вдосконалення інтелектуальної та моральної сфер, прийняття системи цінностей (передусім духовних), вироблених певною професійною групою, утворення соціальної картини світу, у якій визначено місце обраної професійної діяльності. Результатом такого розвитку є усвідомлення значущості професії та свого професійного обов'язку, якісне виконання професійної діяльності, привнесення в неї творчого початку, отримання високих результатів.

Зміст, напрями та результати формування культури професійної діяльності майбутніх фахівців залежать від рівня сформованості загальної культури, яка завжди буде позначатися на якості та результативності такої діяльності [9].

У науковий обіг термін «професійна культура» було введено В.Подмарковим, який включав у зміст професійної культури: особливі знання певного виду праці, що складають зміст професії, та знання конкретної виробничої ситуації, організаційних зв'язків і їхніх виконавців.

Поняття «професійна культура» поширилося у вітчизняній педагогіці 80-х рр. ХХ століття, що було поєднано з розробкою культурологічного підходу, з позицій якого розглядалось багато педагогічних процесів і явищ [2]. Так, формування професійної культури розглядалось в якості системоутворювального фактору становлення майбутнього спеціаліста. Пізніше цей термін досліджували й з позиції інших наукових концепцій (аксіологічна, гуманістична, антропологічна та ін.). Проте більшість сучасних досліджень професійної культури будуються на уявленні про культуру як соціальний феномен, що має діяльнісну природу [8].

Аналіз сутності поняття «професійна культура» здійснюється в соціологічних, психологічних, педагогічних та культурологічних джерелах. Визначення терміна «професійна культура» у тлумачних словниках не зустрічається.

В «Українському педагогічному словнику» за ред. С. Гончаренка лише зазначається, що «водночас під культурою розуміють рівень освіченості, виховання людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльністю» [11, с. 182].

У культурологічному словнику зазначено: «Професійна культура характеризує рівень і якість професійної діяльності, які залежать від соціально-економічного стану суспільства й сумлінності в оволодінні певними знаннями, навичками конкретної професії та їх практичному використанні» [6, с. 173].

У енциклопедії професійної освіти професійна культура визначається як характеристика рівня компетентності працівника (фахівця) і ставлення його до праці і до себе як суб'єкта праці.

Аналіз наукової літератури свідчить, що різними вченими закладаються різні аспекти в основу розуміння професійної культури та різні підстави для виділення її структури, немає єдиного погляду щодо змісту та обсягу цього поняття. Часто в якості синонімічних використовують поняття «культура праці», «культура виробництва», «професійна культура». Це зумовлено тим, що протягом тривалого часу питання культури й праці досліджувались паралельно. Праця була предметом дослідження економістів, які під культурою праці розуміли культуру умов, організацію роботи й якість її результатів, тобто оцінювали культуру об'єкта праці, а не суб'єкта [1].

С. Дружилов стверджує, що професійну культуру варто розуміти як культуру професійного співтовариства, й водночас – як культуру представника певної професії [3].

На думку Т. Іванової, професійна культура є особистісною характеристикою, способом реалізації професійної діяльності в єдності трьох показників: єдності цілей, засобів і результатів [4].

Науковець Л. Хомич підкреслює, що професійна культура фахівця – це його здатність до розвитку й удосконалення своїх творчих можливостей у розв'язанні нестандартних завдань, у реалізації професійних обов'язків [12].

Учений В. Белоліпецький, який досліджував професійну культуру державного службовця, визначає її як категорію, що характеризує ступінь оволодіння професійною групою специфічним видом трудової діяльності в будь-якій сфері суспільного виробництва; це синтез, органічне поєднання високої майстерності із загальною культурою людини. Професійна культура виступає способом формування та реалізації соціальних сил суб'єкта діяльності. Подібними є погляди В. Ігнатова. Професійна культура фахівця, на думку цих учених, – «це духовна спрямованість діяльності, злиття професіоналізму із загальнолюдськими етичними вимогами й нормами».

Н. Крилова називає професійною культурою систему професійних і ділових якостей фахівця, які реалізуються в його практичній діяльності. Учена вважає професійну культуру складовою культури спеціаліста, останню ж розглядає як «ступінь сформованості ціннісних, соціально значимих характеристик його активності, які продуктивно реалізуються в індивідуальній діяльності».

Аналогічними є погляди Т. Щеголевої, яка визначає «професійну культуру» як «рівень оволодіння певною галуззю професійних знань або відповідної діяльності» [13, с. 165].

На думку академіка Д. Лихачова, професійна культура – це міра, якість діяльності людини у визначеній, чітко обмеженій сфері її професії; у тому виді діяльності, де вона відчуває себе комфортно, впевнено й розкуто.

Цікаве дослідження формування культури професійної діяльності юриста здійснив С. Сливка, який визначає її як новий різновид субкультури, що складається з елементів різних видів культур, формування та існування якої зумовлено особливостями професії та професійної діяльності. Він уперше обґрунтував положення про те, що формування професійної культури відбувається поетапно, і пов'язується з неперервним процесом виховання та освіти.

Сучасний дослідник Спіріна Т.П. на основі аналізу літературних джерел узагальнює поняття культури професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів як інтегративної властивості особистості фахівця з соціальної педагогіки, що містить сукупність інтелектуальних, духовних, педагогічних особистісних характеристик, сформованих на основі загальної культури, психолого-педагогічних знань, умінь і навичок у поєднанні з творчим підходом у розв'язанні педагогічних завдань [10].

С. Ісаєнко та О. Родкевич під терміном «професійна культура» розуміють цілісне особистісне утворення, сутністю якого є діалектичний зв'язок усіх елементів культури індивіда, що динамічно та нелінійно розвивається, специфічно проявляючись у сфері професійної діяльності і спілкування. На їхню думку, ядро професійної культури фахівця складають загальнолюдські та професійні цінності, сукупність видів перетворювальної діяльності й особистісні якості [5].

Культура професійної діяльності фахівця аграрної галузі є поліструктурним явищем, яке спирається на положення про те, що діяльність фахівців сільського господарства спрямована, насамперед, на формування особистісних та професійних якостей, які є необхідними для здійснення професійної діяльності з розвитку та вдосконалення сільськогосподарської промисловості. Майбутній фахівець аграрної галузі повинен володіти рядом компетенцій: здатністю до збереження й примноження культурних, етичних і наукових цінностей суспільства; прояву активної громадянської позиції; умінням вести конструктивний діалог із представниками інших культур – носіями інших цінностей та іншого світосприйняття.

Тому сутністю культури професійної діяльності фахівця є не тільки високий рівень знань, майстерності та вмінь якісно виконувати свої професійні функції, але й здатність суб'єкта до професійної творчості, тобто до розвитку індивідуальності, – переконаний О. Лисенко.

На думку дослідника, до складових частин професійної культури можна віднести: ерудованість, володіння методами роботи, стиль стосунків з людьми, поведінка в умовах мікроклімату, уміння брати на себе відповідальність, визначати шляхи, тенденції виробничої проблеми, толерантно, доброзичливо ставитись до творчості інших [7].

Аналізуючи різноманіття визначень та підходів до розуміння поняття «культура професійної діяльності», можемо дійти висновків, що в науковій літературі немає однастайності, що пов'язано із багатоаспектністю та багатовимірністю досліджуваного феномена та недостатньою розробленістю питання. Культура професійної діяльності – складне, інтегративне соціально-психологічне утворення, яке зароджується в системі ставлень до соціального середовища, визначає світоглядні орієнтири, ціннісні установки, загальну концепцію професійної підготовки фахівця.

Щодо перспектив подальшого дослідження цієї проблеми, то на наш погляд, було б цікавим і корисним у практичному аспекті з'ясувати, чи збігаються очікування випускників щодо обраної професії і бажання роботодавців отримати фахівців з конкретним набором компетенцій на сучасному ринку праці.

Література

1. Борейко Н. Ю. Педагогічні технології формування професійної культури фахівців інженерного профілю / Н.Ю.Борейко // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр.– Харків : НТУ «ХПІ», 2010. – Вип. 27 (31) : V Кримські педагогічні читання «Педагогіка вищої школи 21-го століття та формування національної гуманітарно-технічної еліти»: в 3 ч. Ч. 3. – С. 235-239
2. Гриньова В.М. Про співвідношення понять «професіоналізм», «професійна культура», «професійна компетентність», «професійна підготовка» / В. М. Гриньова // Педагогіка та психологія. – 2014. – Вип. 45. – С. 74-84. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2014_45_10
3. Дружилев С.А. Психологические проблемы формирования профессионализма и профессиональной культуры специалиста / С.А. Дружилев. – Новокузнецк: ИПК, 2000. – 127 с.
4. Иванова Т.В. Професійна культура майбутнього вчителя / Т.В.Іванова // Педагогіка і психологія.– 1995.– №2.–С.86-93.
5. Ісаєнко С.А. Формування професійної культури майбутнього фахівця: до постановки проблеми / С. А. Ісаєнко, О. Г. Родкевич // ScienceandEducationaNewDimension. Pedagogy and Psychology. – II (12). – Issue: 25, 2014. – Режим доступу: <http://www.seanewdim.com> – С. 50-54
6. Корінний М.М. Короткий енциклопедичний словник з культури / М.М. Корінний, В.Ф. Шевченко. – К.:Україна, 2003. – 384 с.
7. Лисенко О.А. Сучасні тенденції розвитку професійної культури бібліотекаря в умовах інформаційного суспільства / О. А. Лисенко // Режим доступу: http://lib.nuph.edu.ua/fullis/konf_101013/lysenko.pdf
8. Лопатіна К.М. Поняття професійної культури спеціаліста: діяльнісний підхід / К.М. Лопатіна // Режим доступу: http://www.pac.by/dfiles/001806_610346_1.pdf
9. Попчук Олена. Професійна культура документознавця: сутність феномена / О. Попчук // Педагогіка і психологія професійної освіти. – № 1 – 2013. – С. 128-134
10. Спіріна Т.П. Формування професійної культури майбутніх соціальних педагогів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу: дис... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Спіріна Тетяна Петрівна.– Житомир, 2009. – 260с.
11. Український педагогічний словник/ За заг. ред. С. Гончаренко. – К.: «Либідь», 1997. – 376 с.
12. Хомич Л.О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л.О.Хомич.– К.:Магістр-S, 1991.–200с.
13. Щеголева Т.Л. Формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Щеголева Тетяна Леонідівна / Щеголева Тетяна Леонідівна. – Хмельницький, 2007. – 246 с.

References

1. Boreyko N. Yu. Pedagogichni tekhnolohiyi formuvannya profesijnoyi kul'tury fakhivtsiv inzhenernoho profilyu / N. Yu. Boreyko // Problemy ta perspektyvy formuvannya natsional'noyi humanitarno-tekhnichnoyi elity : zb. nauk. pr. / red. L. L. Tovazhnyans'kyu, O. H. Romanovs'kyu. – Kharkiv : NTU «KhPI», 2010. – Vyp. 27 (31) : V Kryms'ki pedahohichni chytannya «Pedahohika vyshchoyi shkoly 21-ho stolittya ta formuvannya natsional'noyi humanitarno-tekhnichnoyi elity» : v 3 ch. Ch. 3. – S. 235-239
2. Hryn'ova V.M. Pro spivvidnoshennya ponyat' «profesionalizm», «profesiyna kul'tura», «profesiyna kompetentnist'», «profesiyna pidhotovka» / V. M. Hryn'ova // Pedahohika ta psykholohiya. – 2014. – Vyp. 45. – S. 74-84. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2014_45_10
3. Druzhilov S.A. Psihologicheskie problemy formirovaniya professionalizma i professionalnoy kulturyi spetsialista / S.A. Druzhilov. – Novokuznetsk: IPK, 2000. – 127 s.
4. Ivanova T.V. Profesiyna kul'tura maybutn'oho vchytelya / T.V.Ivanova // Pedahohika i psykholohiya.– 1995.– # 2.– S.86-93.
5. Isayenko S.A., Rodkevych O.H. Formuvannya profesijnoyi kul'tury maybutn'oho fakhivtsya: do postanovky problemy // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – II (12). – Issue: 25, 2014. – Rezhym dostupu: <http://www.seanewdim.com> – S. 50-54
6. Korinnyy M.M., Shevchenko V.F. Korotkyy entsyklopedychnyy slovnyk z kul'tury / M.M. Korinnyy, V.F. Shevchenko. – K.:Ukrayina, 2003. – 384 s.
7. Lysenko O.A. Suchasni tendentsiyi rozvytku profesijnoyi kul'tury bibliotekarya v umovakh informatsiynoho suspil'stva // Rezhym dostupu: http://lib.nuph.edu.ua/fullis/konf_101013/lysenko.pdf
8. Lopatina K.M. Ponyattya profesijnoyi kul'tury spetsialista: diyal'nisnyy pidkhid // Rezhym dostupu: http://www.pac.by/dfiles/001806_610346_1.pdf
9. Popchuk Olena. Profesiyna kul'tura dokumentoznavtsya: sutnist' fenomena // Pedahohika i psykholohiya profesijnoyi osvity. – # 1 – 2013. – S. 128-134
10. Spirina T.P. Formuvannya profesijnoyi kul'tury maybutnikh sotsial'nykh pedahohiv u navchal'no-vykhovnomu protsesi vyshchoho navchal'noho zakladu: dys... kandydata ped. nauk: 13.00.04 / Spirina Tetyana Petrivna.– Zhytomyr, 2009.– 260s.
11. Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk/ Za zah. red. S. Honcharenko. – K.: «Lybid'», 1997. – 376 s.
12. Khomych L.O. Profesiyno-pedahohichna pidhotovka vchytelya pochatkovykh klasiv / L.O. Khomych. – K.: Mahistr-S, 1991. – 200 s.
13. Shchegolyeva T.L. Formuvannya profesijnoyi kul'tury maybutnikh ofitseriv-prykordonnnykiv u protsesi vyvchennya dystsyplin humanitarnoho tsyклу : dys... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Shchegolyeva Tetyana Leonidivna / Shchegolyeva Tetyana Leonidivna. – Khmel'nyts'kyu, 2007. – 246 s.